

GAIVALIŠKA IR TOKIA ARTIMA.
JENNIFER ROBSON

KITAIŠ METAIŠ HAVANOJE

romanas

CHANEL CLEETON

baltos lankos

Chanel Cleeton

Kitais metais Havanoje

romanas

Iš anglų kalbos vertė Aistė Kvedaraitė-Nichols

baltos lankos

Para mis abuelos
Mano seneliam

Pirmas skyrius

Elisa

Havana, 1959-ieji

– Ar ilgam išvažiuojame? – klausia mano sesuo Marija.

– Kuriam laikui, – atsakau.

– Dviem mėnesiams? Šešioms? Metams? Dvejiems?

– Tylėk. – Stumteliu ją pirmyn, dairydamosi po Rančo Bojeros oro uosto išvykimo salę, ar niekas nenugirdo jos klausimo.

Stovime išsirikiavusios eilute – garsiosios, arba liūdnai pagarsėjusios (priklauso nuo to, kieno paklausi), seserys Perez. Vyriausioji, Izabelė, rodo kelią. Ji žengia tylėdama, akių nenuleisdama nuo sužadėtinio Alberto. Pabalusiu veidu jis stebi mus, išvykstančias iš miesto, kurį kažkada parklupdėme ant kelių.

Toliau – Beatričė. Jai žengiant pirmyn, prašmatniausios, nériniais puoštos blyškiai melsvos suknelės kraštams plazdenant aplink blauzdas, visas oro uostas kone kvapą sulaiko. Ji yra šeimos gražuolė ir puikiai tai žino.

Aš kėblinu paskui ją, keliai po sijonu virpa, kiekvienam žingsniui prireikia milžiniškų pastangų.

Už mūsų visų žengia paskutinė cukraus karalienė – Marija.

Trylikametė Marija dar per jauna suprasti, kad kalbėti reikia tyliai, ji dar gali nekreipti dėmesio į žaliomis uniformomis apsilvokusius, šautuvus per pečius persimetusius arba laikančius juos

nekantriose rankose kareivius. Ji žino, kokios pavojingos tos uniformos, tačiau ne taip gerai kaip mes. Mums nepavyko nusikratyti sielvarto, it viesulas įsukusio mūsų šeimą, tačiau iš paskutiniųjų stengėmės apsaugoti ją nuo patirto barbariškumo. Jai neteko girdėti kalinių raudų, sklindančių iš La Kabanjos kalėjimo, kur jie laikomi narvuose tarsi gyvuliai ir kuriam dabar vadovauja tas argentiniečių monstras. Neteko matyti liejamo kubiečių kraujo.

Tačiau mūsų tėvui teko.

Jis atsigręžia ir nutildo ją tuo retu, bet neįtikėtinai paveikiu žvilgsniu. Didžiąją dalį mūsų gyvenimų rūpestį dukterimis jis patikėjo motinai ir auklei Magdai, pats buvo pernelyg užsiėmęs cukraus fabriku ir politikos žaidimais. Tačiau šie laikai neiįprasti: ant kortos pastatyta daugiau nei bet kada anksčiau. Labiau už viską Fidelis trokšta paversti Emilijų Perezą ir visą jo šeimą pavyzdžiu, mat mes įkūnijame viską, prieš ką sukilo ir ką siekia sunaikinti jo judėjimas. Nesame turtingiausia šeima Kuboje ir įtakos turime ne daugiausiai, tačiau glaudžių tėvo santykių su buvusiuoju šalies prezidentu ignoruoti neįmanoma. Tokioje situacijoje net neapgalvoti trylikametės žodžiai gali priešaukti mirtį.

Marija nutyla.

Mūsų motina žengia šalia tėvo aukštai iškėlus galvą. Ji reikalavo, kad šiandien apsiliktume prašmatniausius drabužius, pasipuoštume skrybėlaitėmis ir pirštinais, o plaukus šukuotume tol, kol šie ims žvilgėti. Ji troško, kad net tremiamos dukterys atrodytų nepriekaištingai.

Nugalėtos, tačiau nepalaužtos.

Nors mums neteko kovoti kalnuose ar savo pirštiniuose rankose laikyti šautuvų, tačiau mumyse virė toks pat nuožmus mūšis. Mūšis, kurį tarsi negęstančią liepsną įžiebė Fidelis. Taigi apsitaisiusios mėgstamiausiomis sukniomis, demonstruodamos

kubietišką išdidumą bei pragmatizmą, žengiame vartų link. Ši-
taip išsivešime geriausius drabužius, nors jų nebepuošia įprastos
brangenybės. Visa, kas liko, užkasėme namų kieme.

Tam, kad grįžusios rastume.

Kubiečių tautybė neatsiejama nuo išdidumo – tai mūsų di-
džiausia dovana ir žiauriausias prakeiksmas. Mes netarnaujame
karaliams, nelenkiame galvų, o rūpesčius ant pečių nešame taip,
lyg šie būtų besvoriai. Supraskite, tai – menas. Menas apsimesti,
kad viskas klostosi savaime, kad pasaulis paaukuotas, kai iš tiesų
keliai po šilkinę suknelę linksta nuo gyvenimo svorio. Nors išo-
riškai pasidabinusios šilkais ir nériniais, viduje esame nulietos iš
plieno.

Stengiamės apsimesti, kad vykstame paprasčiausių atostogų,
į trumpą kelionę užsienin, tačiau po oro uostą mus sekiojantys
žvilgsniai žino geriau...

Vieną palaimingą akimirką Beatričė suneria savo pirštus su
manaisiais. Alyvuogių žalumo uniformomis vilkinti sargyba ste-
bi kiekvieną judesį. Jos baimė, tas vos pastebimas įtrūkis fasade,
mane keistai ramina. Nepaleidžiu jos.

Pažįstamas pasaulis pražuvo, o naujasis atrodo svetimas.

Išvykimo salėje tvyro neviltis. Ji atsispindi lėktuvo laukian-
čių vyrų bei moterų akyse, suglebusiuose, išvargusiuose pečiuose,
jų veiduose įsirižęs šokas, rankose jie gnaužia savo mantą. Ne-
viltį gali girdėti vaikų verkšlenimuose, mat jų juoką nutildė visus
mus apėmusi bloga nuojauta.

Anksčiau ši salė buvo kupina džiaugsmo. Čia pasitikome iš
komandiruotės grįžusį tėvą, o prieš trejus metus nenustygdamos
savo kailyje laukėme atostogų kelionės į Niujorką.

Atsisėdame susiglaudusios: vienoje pusėje Beatričė, kitoje –
Marija. Izabelė atsisėda atokiau, jos pečiai apsunkę nuo sielvarto.

Visos netektį jaučiame skirtingai, tačiau jos svorio nepavyksta išvengti nė vienai.

Mano tėvai sėdi susikibę už rankų – jie retai kada demonstruoja artumą aplinkinių akivaizdoje. Jų akyse atsispindi nerimas, širdį degina liūdesys.

Kiek laiko mūsų nebus? Kada galėsime sugrįžti? Ir kokia Kuba pasitiks mus grįžusius?

Oro uoste praleidome ištisas valandas, o sekundės, regis, tyčia tiksi vis lėčiau. Nuo suknelės pradeda niezėti odą, kaklą išmuša prakaitas. Ima sukti vidurius, o burnoje pajuntu rūgšties skonį.

– Man bus bloga, – sušnabždu Beatričei.

Ji suspaudžia mano pirštus.

– Nebus. Mes jau beveik atėjome.

Priešinuosi pykinimui, stebeilydama į grindis priešais. Nors aplinkinių žvilgsniai bado skaudžiai ir aštriai, tuo pat metu atrodo, kad esame vakuume. Salėje tylu, tik retkarčiais pasigirsta atsitiktinis rūbo šnaresys ar išsprūsta aimana. Atsidūrėme skaiskykloje – vis laukdami, laukdami...

– Pradeda laipinti...

Tėvas pakyla iš vietos girgždančiais sąnariais; per pastaruosius porą mėnesių nuo tada, kai prezidentas Batista pabėgo į užsienį, o revoliucijos vėjai iš Siera Maestros kalnų pasiekė mūsų salos kraštą, jis paseno keleriais metais. Kažkada Emilijų Perezą laikė vienu turtingiausių bei įtakingiausių žmonių Kuboje; dabar mano tėvą vargiai beatskirtum nuo vyriškio, sėdinčio priešais, ar eilėje prie vartų išsirikiavusių ponų. Visi mes likome be pilietybės, tapome aplinkybių našlaičiais.

Laisvą ranką ištiesiu Marijai.

Ji tyli, tarsi tikrovė galų gale būtų persismelkusi į jos mintis. Nė viena netariame nė žodžio.

Išsirikiavusios romiai ir santūriai žingsniuojame pakilimo tako link. Šiandien nepučia nė menkiausias vėjelis, karštis sekina

su kiekvienu žingsniu, saulės spinduliai negailestingai plaka nugaras pakeliui į priešais laukiantį lėktuvą.

Negaliu šito padaryti. Negaliu išvažiuoti. Taip pat negaliu pasilikti.

Beatričė timpteli mane pirmyn, ir išsirikiavusios Perezų seserys žengia toliau.

Lipame į lėktuvą nerangiai vilkdamos kojas. Nejaukią tylą vis dažniau perskrodžia tai garsesni, tai tylesni balsai, kuriuos ima keisti ašarų kakofonija. Raudos. Dabar, kai palikome išvykimo salę, civilizacijos šydas nuslinko, atskleidamas kai ką primityvus ir neapdoroto...

Gedulą.

Atsisėdusi prie lango žvilgteliu pro siaurutį iliuminatorių, vildamasi išvysti geresnį vaizdą nei oro uosto terminale, vildamasi...

Nuo vartų lėktuvas pajuda krestelėjęs ir tampydamasis, o kabinoje įsivyrauja tylą. Akimirksnis, ir aš vėl grįžtu į Naujųjų metų vakarą tėvų bičiulių namuose su taure šampano rankose. Aš juokuoisi, o širdis dainuoja. Kažkur pašamonėje kirba baimė – baimė ir netikrumas, – tačiau negėsta ir viltis.

Pasaulis apsivertė per keletą minučių.

„Prezidentas Batista pabėgo iš šalies! Tegyvuoja laisva Kuba!“

Argi čia laisvė?

Didindamas greitį lėktuvas ima riedėti pakilimo taku. Nuo tūšymo susuka vidurius, pralaimiu mūšį su pykinimu ir nuo sėdynės pasičiupusi popierinį maišelį ištuštiniu į jį skrandžio turinį.

Ratams atsiplėšus nuo žemės, lėktuvui kylant vis aukščiau, Beatričė glosto man nugarą. Pykinimas, tarsi gėdinga atsisveikinimo dovana, nesiliauja. Galiausiai pakeliu akis ir išvystu skaištų mėlį ir žalumą, o žemiau – visą dailininko paletę.

Pirmą kartą įkėlęs koją į Kubą Kristupas Kolumbas pasakė, kad gražesnio pasaulio kampelio jokiam žmogui nėra tekę regėti.

Tai tiesa. Tačiau už jūros, už kalnų, už giedro dangaus slypi kur kas daugiau. Ir visa tai paliekame praecityje.

Kiek laiko būsime išvykę?

Metus? Dvejus?

Ojalá.

Marisolė

2017-ųjų sausis

Kai buvau jaunesnė, nuolat maldaudavau močiutės papasakoti apie Kubą. Tai buvo mitinė sala mano širdyje, kurios vaizdinys kilo iš jos Kubos versijos, sukurtos tremtyje Majamyje, bei man pasakotų istorijų. Atsidūriau tarp dviejų kraštų – dviejų savo pačios asmenybių. Viename krašte gyvenau fiziškai, o kitame – savo svajose.

Sėdėdavome erdvių senelių namų svetainėje Koral Geiblse. Močiutė rodydavo senas bebaimių šeimos narių paslapčia iš šalies išvežtas fotografijas ir pasakodavo apie savo gyvenimą Havanoje, nuotykius su seserimis, tapydama mano vaizduotėje gimusios šalies paveikslą. Jos istorijos visuomet kvėpėdavo jazminais ir gardenijomis, burnoje pajusdavau šviežių vaisių skonį, o ausyse skambėdavo senojo gramofono melodijos. Kaskart baigusi pasakoti, ji šypsodamasi žadėdavo, kad kada nors viską pamatysiu savomis akimis, kad grįšime išdidžiai iškėlę galvas, vėl atversime šeimos verslo duris bei elegantišką dvarą, užėmusį beveik visą medžiais apsodintos Havanos gatvės kvartalą.

„Kai Fidelis mirs, mes grįšime. Pamatysi.“

* Tikiuosi (isp.) (čia ir toliau – vert. past.).

Pralaikęs Kubą netikro pavojaus ir apgaulės įtampoje beveik šešiasdešimt metų, galiausiai jis mirė, pergyvenęs močiutę vos keletu mėnesių. Jo mirties vakarą su šeima atkimšome butelį šampano, kurį prosenelis šiai progai buvo nupirkęs prieš beveik šešiasdešimt metų, ir savaip paminėjome Kastro nuopuolį. Deja, šampanas, kaip ir pats Fidelis, buvo jau išsivadėjęs, tačiau Aštuntojoje alėjoje Majamyje šventėme iki paryčių, ir vis dėlto...

Mes vis dar čia.

Jo mirtis neištrynė šešių tremties dešimtmečių ir neužtikrino laisvės ateityje. Užuoat grįžusi iškelta galva, paslapčiomis gabe nu močiutės pelenus lagamine, suslapsčiusi juos tarp kosmetikos priemonių, pildydama paskutinį jos prašymą, kol meldžiamės, viliamės ir laukiame pokyčių.

Kai numirsiu, nuvežk mane atgal į Kubą. Išbarstyk mano pelenus ant mylimos žemės. Žinosi kur.

O dabar, sėdėdama lėktuve kažkur tarp Meksiko ir Havanos, apsiginklavusi užrašų knygute, kurioje prikeverzota gatvių pavadinimų ir lankytinų vietų, bei internetu pirktu kelionių vadovu, neturiu supratimo, kur nuvežti močiutę amžinojo poilsio.

Močiutės testamentą trisdešimties šeimos narių akivaizdoje mūsų advokatas konferencijų salėje Brikelio gatvėje perskaitė prieš pusmetį. Atvažiavo jos seserys Beatričė ir Marija. Izabelė mus paliko pernai. Jų vaikai atsivežė sutuoktinius ir savo vaikus, naująją kartą, pagerbti močiutės atminimo. Dar buvo mano tėvas – vienintelis jos vaikas – ir mes su dviem seserimis.

Pagrindinė testamentu dalis buvo paprasta ir aiški, staigmenų nevertėjo tikėtis. Prieš dvidešimtmetį miręs senelis jau buvo perdavęs cukraus verslą mano tėvui. Namai Palm Biče atiteko seseriai Danielai. Ūkį Velingtone bei žirgus močiutė užrašė vidurinei anūkei Liucijai. O man atiteko namai Koral Geiblse – krašte, kurį nuolat įsivaizduodavau svajodama apie keliones į Kubą.

Likusią palikimo dalį sudarė pinigai, meno vertybės, ilgiausias advokato monotonišku balsu skaitomas sąrašas, kartais pertraukiamas atsitiktinės ašaros ar dėkingumo aimanos. O tada dar buvo paskutinis noras...

Seneliams nedera išskirti vieno anūko iš kitų, tačiau močiutė niekada nepakluso taisyklėms. Gal taip nutiko dėl to, kad aš pasaulį išvydau prabėgus dviem mėnesiams po to, kai mama užtiko tėvą lovoje su kaučiuko gamyklos paveldėtoja. Prieš „didžiąsias skrybias“ Liucija su Daniela gavo pasidžiaugti ne vieneriais darnios šeimos metais, o po jų išlaikė artimus santykius su mama, kurių man taip ir nepavyko užmegzti. Vaikystę praleidau advokatų kontorose ir tarpoma iš vienu namų į kitus, kol galiausiai motina nusiplovė rankas ir išvažiavo atgal į Ispaniją, palikusi mane močiutei. Taigi gal dėl to, kad virtau dukra, kurios ji niekada neturėjo, užaugino mane kaip savą, atrode logiška, kad ji būtent manęs šito prašo...

Niekas šeimoje neprieštaravo.

Močiutės seserys davė man adresų sąrašą, kuriame buvo ne tik Perezų dvaras Havanoje, bet ir pajūrio namelis, kurio niekas akyse neregėjo jau gerą pusamžį. Jos supažindino mane su Ana Rodrigues, močiutės vaikystės geriausia drauge. Nepaisant prabėgusių metų, ji maloningai pasisiūlė priimti mane paviešėti savaitę, kurią ketinau praleisti Kuboje. Galbūt ji padės man surasti močiutės išsiilgtą amžinojo poilsio vietą.

Tu visuomet troškai pamatyti Kubą, ir man labai gaila, kad mudviem nepavyko to padaryti kartu, kol buvau gyva. Guodžiuosi tik įsivaizduodama tave vaikštinėjančią molu pakrantėje, sūriam jūros vandeniui taškant veidą. Įsivaizduoju tave klūpinčią Havanos katedroje, sėdinčią prie staliuko „Tropikanoje“. Ar kada pasakojau apie tą vakarą, kai slapčia iššliūkinusios iš namų nuėjome į klubą?

Visą gyvenimą vyliausi, kad Fidelis numirs pirma manęs ir galėsiu grįžti namo. Tačiau dabar turiu kitą svajonę. Esu senutė ir susitaikiau su mintimi, kad Kubos niekada nebepamatysiu. Ją pamatysi tu.

Tremtyje iš tavęs atimami mylimiausi pasaulyje dalykai: oras, kuriuo kvėpuoji, žemė, kuria vaikštai. Visa tai lieka egzistuoti kitose sienos pusėje – ir ten, ir nebe ten – neliečiama nei laiko, nei aplinkybių, tobulai išsaugota svajonių žemės prisiminimuose.

Manosios Kubos nebėra. Kubą, kurią tau dovanojau per šiuos metus, nusinešė revoliucijos vėjai. Atėjo metas tau atrasti savąją Kubą.

Žodžiams išsiliejus, įsikišu laišką atgal į rankinę. Nors prabėgo pusmetis, tačiau širdgėla dar neatlėgo; ją vis paaštrina akimirkos, kai jos netektį jaučiu skaudžiausiai, kai ji turėtų būti šalia, bet jos nėra.

Ypatingomis progomis jos gaminti morengai, ant liežuvio baltos pudros debesyje tirpstantis jų saldumas, vaikystės garsai – mūsų muzikinės ikonos: Selija Kruz, Benis Morė ir „Buena Vista Social Club“. O dabar dar šitai – Kubos teritorijoje nusileidimo taką palietę lėktuvo ratai.

Ilguosi močiutės.

Skruostais nurieda ašaros. Ne vien todėl, kad jos nėra šalia; dėl tų asociacijų lėktuvui riedant tuo pačiu pakilimo taku, išskraidinusių ją iš Kubos prieš beveik šešiasdešimt metų.

Pro iliuminatorių pirmą kartą nužvelgiu Chosė Marčio tarpautinį oro uostą. Iš pirmo žvilgsnio jis niekuo nesiskiria nuo galybės kitų Karibų oro uostų, kuriuose man yra tekę lankytis per atostogas. Tačiau giliai širdyje slypi jausmas, kad ši vieta man pažįstama, ir kūną nukrečia šiurpuliukai. Iš lūpų išsprūsta atodūsis, tarsi ilgai laikiusi kvapą pagaliau leisčiau sau iškvėpti.

Šis jausmas – tarsi po ilgo laiko grįžus namo, kai tave pasitinka drauge pažįstama ir pasikeitusi aplinka, kai įžengusi pro duris numeti krepšius po kojomis ir pasijunti kažką užbaigusi, pasiekusi kelionės tikslą, kai apsižvalgai aplink, apžiūri viską, ką buvai palikusi, ir pagalvoji...

Aš namie.